

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเจ็บป่วยนับเป็นประสบการณ์สามัญของมนุษยชาติที่มีการเปลี่ยนแปลง และเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นสัญลักษณ์แห่งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และการดิ้นรนเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มนุษย์พยายามทำความเข้าใจและเรียนรู้ปรากฏการณ์ความเจ็บป่วย และโรคภัยที่คุกคามชีวิตและสุขภาพจนเกิดเป็นแนวคิดทฤษฎีที่ใช้อธิบาย และรักษาความเจ็บป่วยได้ เป็นองค์ความรู้ที่นำภูมิปัญญามาใช้ปฏิบัติกัน องค์ความรู้เหล่านี้เป็นวิทยาการทางการแพทย์ของสามัญชนที่สั่งสมสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่าจนกลายเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานกระทั่งปัจจุบัน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2535 : 1) ประชาชนในสังคมท้องถิ่นแบบดั้งเดิมมีวิถีชีวิตในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง โดยการใช้สมุนไพรเป็นยาในการดูแลสุขภาพ และรักษาโรค โดยสืบทอดถ่ายทอดกันมาตลอดเวลา เช่น การรักษาโรคภายใน การนวด การรักษากระดูกแบบพื้นบ้าน การอบ อบประคบ ซึ่งล้วนเป็นการอาศัยประโยชน์จากพืชพรรณธรรมชาติรอบตัวมาแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน 2538 : 10)

ภาคใต้เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลายเชื้อสายไม่ว่าจะเป็น ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่อาศัยอยู่มาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน ย่อมเก็บสะสมความรู้เกี่ยวกับอาหารและยาที่เป็นคุณแก่ร่างกายในการกินอยู่ประจำวันโดยการถ่ายทอดบอกกล่าวกันต่อ ๆ มา และผ่านประสบการณ์ทดลองแล้วรู้ว่าดีมีสรรพคุณอย่างไร เริ่มตั้งแต่การรับประทานของใกล้ตัวที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ พริก ถั่ว งา เป็นต้น พืชผักเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่ามีสรรพคุณทางยาและบำรุงร่างกายได้ ความรู้ความเข้าใจนี้ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางไปมากขึ้น สำหรับประชาชนผู้สนใจโดยเฉพาะแพทย์พื้นบ้านมองว่า พืชพรรณเกือบทั้งหมดมีสรรพคุณทางยา นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างคนต่างถิ่นต่างภาษา เช่น ระหว่างชาวไทยมุสลิมกับเงาะชาโก ระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนกับชาวไทยทั่วไป และระหว่างชาวไทยภาคใต้กับชาวไทยในภาคอื่น ๆ จนสามารถจัดเป็นองค์ความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่เอื้อประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2544 : 93)

จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นแนวสันเขาทอดยาวอยู่ตรงกลางพื้นที่ บนเทือกเขาหลวงถันมีวัดสุทัศน์พรหมที่มีคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ (วิวัฒน์ พันธธุเมียนนท์ 2537: 111) มีสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก และเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูงทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เนื่องจากอยู่ในบริเวณป่าฝนเขตร้อนแห่งหนึ่งของโลก โดยเฉพาะพันธุ์พืชพื้นเมือง พันธุ์พืชที่มีคุณค่าทางเภสัชกรรมและเศรษฐกิจรวมทั้งพันธุ์ไม้ป่าจำนวนมากที่อยู่ในสภาพ ป่าดงดิบ (ภาพที่ 1) จากสภาพภูมิอากาศและสภาพความชื้นในบรรยากาศสูง มีช่วงฝนที่ยาวนานกว่าภาคอื่น ๆ เป็นปัจจัยที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด โดยเฉพาะพืชสมุนไพรพื้นเมืองตามธรรมชาติหลายชนิด (สุทัศน์ ลิ้มปิยะประพันธ์ 2539 : 4)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 นครศรีธรรมราชได้กลายเป็นจังหวัดภายใต้การบริหารส่วนกลาง แม้ฐานะทางการปกครอง เศรษฐกิจ และศาสนาของนครศรีธรรมราชจะลดความสำคัญลงไปบ้าง แต่มรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากอดีตที่เคยรุ่งเรือง จิตวิญญาณของปัญญาชนยังคงอยู่และสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ศูนย์วัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ได้ค้นคว้ารวบรวมตำราและวรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะตำรายาแผนโบราณที่บันทึกในตำราที่เรียกว่า หนังสือบุต ปัจจุบันยังมีให้ค้นคว้าอยู่ (ปัญญาพงษ์พานิช 2537 : 40)

อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัย มีชื่อเรียกตามคัมภีร์มหานิเทศ ว่า "ทราวით" พร้อมด้วยการนำมาซึ่งอารยธรรมและวัฒนธรรม พระราชพิธีทางศาสนาพราหมณ์หลายอย่าง เช่น กระบวนการประดิษฐ์เครื่องทองรูปพรรณ เครื่องถม การเขียน การปั้น เป็นต้น และจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นแนวสันเขาและที่ราบ มีการประกอบอาชีพที่สำคัญคือ เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ประมง และ ค้าขาย นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ป่าไม้ที่สมบูรณ์ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทางสินแร่ เครื่องเทศ ของป่า และรัตนชาตินานาชนิด เป็นศูนย์กลางติดต่อค้าขายมาแต่โบราณสินค้าที่ชาวต่างชาติต้องการมาก ได้แก่ เครื่องเทศและสมุนไพรจำพวก กระวาน กานพลู การบูร มะพร้าว กฤษณา ชิง ข่า ลูกจันทร์ เป็นต้น จนปัจจุบันภาคใต้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของสมุนไพร และของป่าอยู่มาก แม้จะถูกทำลายจากมนุษย์ สัตว์ก็ตาม เพราะมีการผลิตใหม่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในผืนน้ำ ผืนป่าตลอดเวลา (สำนักงานอำเภอเมือง 2544 : 1-8)

ภาพที่ 1 ผืนป่าเขาหลวงที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพอยู่มาก

ผู้คนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความเป็นอยู่ภายใต้วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว การสืบสาน ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพรเป็นยาที่ได้ถ่ายทอดให้ กับชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติต่อ ๆ ตามกันมาจนกลายเป็นประเพณี ผู้ที่เป็นหมอรักษาโรคด้วยสมุนไพร ที่มีชื่อเสียงในอดีต ประมาณ 50 - 60 ปีที่ผ่านมาของอำเภอเมือง ซึ่งเสียชีวิตแล้วทั้งหมด ได้แก่ หมอสวน ประยูรน้ำฤาษีผสม ใช้รักษาโรคกระเพาะอาหาร และอีกหลายโรคจนเป็นที่เลื่องลือ หมอกระจำง ประยูรยามตราควายที่มีสรรพคุณดีเยี่ยม ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ตำบลท่าวัง อำเภอ เมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมอนาค ประยูรยามหลายชนานที่สามารถรักษาโรคได้ดี ตั้งบ้านเรือน อยู่หลังบ้านพักตำรวจเพชรจริก อำเภอเมืองในปัจจุบัน และหลวงสมุทรอัศดง ผู้ผลิต ยาสีฟัน สมุนไพรยี่ห้อ “รุ่งอรุณ” ที่ใช้กันอยู่จนถึงทุกวันนี้มีบ้านเรือนอยู่ใกล้โรงแรมแกรนด์ปาร์ค ตำบล ท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังมีหมอปาน ผู้ปรุงยากวาดขวาง ยาต้ม ยาเลียด และหมอบุญ ผู้ปรุงยากวาดแสงหมึก เป็นที่เลื่องลือมากในการรักษาโรคทางในปาก เด็กในสมัยนั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่นกัน (สัมภาษณ์ กีชา วิมลเมธี แพทย์แผนไทย, 2 ตุลาคม 2544)

ความโดดเด่นของการดำรงอยู่อย่างสืบเนื่องของการแพทย์แผนไทยของอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็คือการมีร้านขายสมุนไพร ที่มีความเป็นปึกแผ่นและยั่งยืน เป็นกิจการ จากกลุ่มชาวจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ มีการสืบทอดเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์จีนสู่ ลูกหลาน และได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ร้านขายสมุนไพรที่มีบรรพบุรุษมาจากประเทศ จีน ที่สำคัญได้แก่ ร้านชินแธโฮสถ ร้านพันระโฮสถ ร้านอาภรณ์สมุนไพร ร้านไมตรี และร้าน ยงแซ เป็นต้น การเริ่มต้นขายครั้งแรกจะเป็นสมุนไพรจีน ต่อมาขายสมุนไพรไทยร่วมด้วย ปัจจุบัน จะเน้นที่การขายสมุนไพรไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่อิทธิพลของคนจีนยังมีแทรกซึมอยู่ในวงการค้าขาย สมุนไพรตลอดเวลา (สัมภาษณ์ ยงยุทธ อังศุวัฒนากุล 19 มีนาคม 2546)

ในปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของการรักษาโรคที่มีการพัฒนาแบบตะวันตก เข้ามาอย่างแพร่หลาย โรงพยาบาลของรัฐได้มีการปรับปรุงก่อสร้างอาคารให้ทันสมัยขึ้น มีแพทย์ แผนปัจจุบันที่มีความชำนาญในการรักษาโรคมากขึ้น แต่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีย่านร้านขายสมุนไพรปรากฏให้เห็นอยู่เป็นรูปธรรม รวมทั้งมีกระแสการฟื้นฟูสมุนไพรใน รูปแบบสมัยใหม่ขึ้นมาอย่างหลากหลาย เช่น การผลิตยาสมุนไพรเชิงเดี่ยวในรูปแบบแคปซูล ได้แก ่ขมิ้นชันแคปซูล ฟ้าทะลายโจรแคปซูล บอระเพ็ดแคปซูล เป็นต้น แต่ร้านขายสมุนไพรยังคงมี เอกลักษณะตามรูปแบบเดิมในอดีตไม่เปลี่ยนแปลง เช่น การเจียดยาโดยใช้เครื่องขึงสมุนไพร

แบบเดิม การห่อสมุนไพรด้วยกระดาษ การจัดวางหีบห่อสมุนไพรที่ดูรกและมีฝุ่นจับอยู่ทั่วไป การใช้สมุนไพรไม้แบบโบราณ การบรรจุสมุนไพรในบิ๊บบิ้นที่พันสีซึ่งแต่ละร้านก็มีสีแตกต่างกันไป เช่น ร้านอาภรณ์สมุนไพรสีครีม ร้านสุชาติสมุนไพรสีเขียว ร้านไมตรีสีฟ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้แสดงถึงความเป็นเมืองเก่าที่มีการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรค และมีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีร้านขายยาแผนตะวันตกที่ทันสมัยโอโง่งน่าใช้บริการ แต่ร้านขายสมุนไพรยังคงมีการดำเนินกิจกรรมตามแบบเดิม มีผู้มาใช้บริการตลอดเวลา การคงอยู่ของร้านขายสมุนไพรในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงมีความหมายต่อวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในและนอกพื้นที่ ในการพึ่งพาอาศัยยามเจ็บป่วยมิใช่ฐานะผู้ซื้อกับผู้ขายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นความรู้สึกร่วมในความเจ็บป่วยอย่างจริงใจ

ดังนั้นการวิจัยเรื่อง ประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรคในสังคมท้องถิ่นของอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษากระบวนการใช้สมุนไพรรักษาโรค และการสืบเนื่องของประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรค ซึ่งการศึกษาข้อมูลทางด้านนี้ยังมีการศึกษาน้อยมาก และไม่สามารถยืนยันได้อย่างชัดเจน เป็นเพียงการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา หากได้มีการศึกษาถึงประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะทำให้ทราบถึงข้อมูลด้านนี้มากยิ่งขึ้น และเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับเป็นแนวทางในการเผยแพร่การใช้สมุนไพรรักษาโรคให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป รวมทั้งนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาการใช้สมุนไพรรักษาโรคในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาประเพณีการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรค

ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่แหล่งข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้เลือกพื้นที่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาข้อมูลจากร้านขายสมุนไพร จำนวน 10 ร้าน ผู้มาซื้อสมุนไพร จำนวน 10 คน แพทย์แผนไทยหรือที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร จำนวน 10 คน และแพทย์แผนไทยผู้สอนวิชาแพทย์แผนไทย จำนวน 5 คน

2. ขอบเขตของเนื้อหาที่จะศึกษา

ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ได้แก่ ความสำคัญของสมุนไพร สมุนไพรที่นิยมใช้จากอดีตสู่ปัจจุบัน การเก็บรักษาสมุนไพร การใช้สมุนไพร วิธีการปรุงสมุนไพร โรคที่เป็นกันมากและที่นิยมรักษาด้วยสมุนไพร อาชีพและภูมิฐานะของผู้ป่วยที่มาใช้บริการสมุนไพร ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การสืบทอดองค์ความรู้ทางการใช้สมุนไพรรักษาโรค การเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องขององค์ประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ความสัมพันธ์ในสังคม การสืบทอดเกี่ยวกับประเพณีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค

นิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมประพฤติสืบเนื่องกันมาช้านาน จนรู้ว่าเป็นแบบของสังคมนั้น มีการสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลง

โรค หมายถึง ภาวะที่ร่างกายไม่เป็นปกติเนื่องจากเชื้อโรค ความเจ็บป่วย การบาดเจ็บ ความผิดปกติของร่างกายหรือจิตใจ

ยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพฤกษศาสตร์ สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผลสมปรุงแต่งหรือแปรสภาพ

ยาดำรับ หมายถึง ยาที่ได้จากการนำส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป ผสมหรือปรุงแต่งร่วมกันตามตำรายาไทยอาจมีสิ่งอื่น ๆ เช่น เกลือ น้ำผึ้ง สุกา มาผสมปรุงแต่ง

แพทย์แผนไทย หมายถึง ผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการวินิจฉัย ป้องกัน และบำบัดโรค โดยได้รับการสืบทอดความรู้ และประสบการณ์จากบรรพบุรุษ ด้วยวาจาและที่บันทึกไว้ในคัมภีร์หรือตำราแบบเก่า และเป็นแพทย์แผนไทยในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้รวมถึงแพทย์พื้นบ้านด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในสังคมท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาแนวมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นหลักในการศึกษา ใช้วิธีสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก (depth interview) กับผู้ขายสมุนไพร ผู้ป่วยที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร แพทย์แผนไทยที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร และแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่สอน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่และประชากรที่ศึกษา

1.1 พื้นที่ที่ศึกษา

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นศูนย์รวมของผู้คนจากหลายท้องถิ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งกลุ่มคนจีนที่มีบรรพบุรุษอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ มีประเพณีและพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตัวเองยามเจ็บป่วยที่แตกต่างกัน และจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเก่า อยู่อาศัยกันมานานหลายชั่วอายุคนจนเกิดเป็นตระกูลหลายตระกูล จึงมีการดำรงอยู่ของประเพณีสืบสานถ่ายทอดความรู้ทางการใช้สมุนไพรรักษาโรค โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรในการรักษาแบบแผนไทยในการดูแลสุขภาพตนเองยามเจ็บป่วย ที่ยังคงมีให้เห็นอยู่อย่างเป็นรูปธรรม อาทิเช่น สถานการณ์ที่มีร้านขายสมุนไพรเปิดใหม่ขึ้นมาเรื่อยๆ และจากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ร้านขายสมุนไพรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ทุกวัน ส่วนร้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษก็สามารถประกอบตัวอยู่ได้ตลอดมา ประกอบกับลักษณะนิเวศวิทยาในพื้นที่อำเภอเมืองที่เป็นภูเขา และป่าไม้ และพื้นที่ใกล้เคียงมีความเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชสมุนไพร เช่น บริเวณเทือกเขาหลวง จึงทำให้มีพืชสมุนไพรอุดมสมบูรณ์ง่ายแก่การหาเก็บมาใช้ประโยชน์ทางยา จึงนับว่าเป็นเขตพื้นที่ที่น่าสนใจสมควรจะได้มีการศึกษาประเพณีการใช้สมุนไพรเพื่อประโยชน์ทางยา สำหรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งในมิติของเวลาและพื้นที่

1.2 ประชากรที่ศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาจากประชากร 4 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ชายที่เปิดร้านขายสมุนไพร กลุ่มผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค กลุ่มแพทย์แผนไทยที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร และกลุ่มแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่สอน ซึ่งแต่ละกลุ่มศึกษาโดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้ชายสมุนไพรที่เปิดร้านขายสมุนไพร ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 ร้าน โดยเลือกแบบเจาะจง จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า กลุ่มผู้เปิดร้านขายสมุนไพรจะมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องสมุนไพรดีมาก เนื่องจากการสืบทอดการค้าขายสมุนไพรมาจากบรรพบุรุษ และมีบางรายที่มาศึกษาด้วยความสนใจในภายหลัง ความสัมพันธ์กับผู้ชายสมุนไพรในฐานะเครือข่าย เครือข่าย และความสัมพันธ์กับผู้ซื้อสมุนไพรแบบญาติมิตรที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ที่มาใช้บริการในร้านขายสมุนไพร จำนวน 10 คน โดยยึดเอาร้านขายสมุนไพรทั้ง 10 ร้านที่เลือกเป็นที่ตั้งในการศึกษา

ผู้เข้ามาใช้บริการ และในการศึกษาภาคสนามผู้วิจัยจะติดตามเยี่ยมบ้าน และให้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกจากร้านขายสมุนไพร

กลุ่มที่สาม กลุ่มแพทย์แผนไทยที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรที่มารับบริการในร้านขายสมุนไพร จำนวน 10 คน ซึ่งกลุ่มนี้จะมีความสัมพันธ์กับร้านขายสมุนไพรมาเป็นเวลานาน เช่นกัน บางรายมีความผูกพันกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงรุ่นลูก สามารถรู้จักกัน และรู้ว่าลูกค้าคนใดต้องการสมุนไพรชนิดไหน อย่างไร จึงทำให้การซื้อขายสมุนไพรเป็นไปด้วยมิตรภาพและความนับถือซึ่งกันและกัน

กลุ่มที่สี่ กลุ่มแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชาแพทย์แผนไทยในสถาบันที่เปิดสอนวิชาแพทย์แผนไทย ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นแพทย์แผนไทยที่สอนอยู่ที่ ศูนย์แพทย์ไทยวัดศาลามีชัย และสมาคมแพทย์แผนไทยวัดโคกธาตุ ทั้ง 2 แห่งรวมกัน จำนวน 5 คน ซึ่งแพทย์แผนไทยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์และความรู้ในการใช้สมุนไพร เป็นแพทย์พื้นบ้านมาก่อน หรือเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นแล้วมีความสนใจในวิชาแพทย์แผนไทยจึงสมัครเรียนจนสำเร็จวิชาแพทย์แผนไทยและมีความสามารถที่จะถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้

2. เครื่องมือที่ใช้และวิธีการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล มีดังนี้

2.1 แบบสังเกต

ผู้วิจัยได้สร้างแบบบันทึกการสังเกต ลักษณะการแสดงออกในการตอบรับความจริงใจในการให้ข้อมูล สภาพความเป็นอยู่ สภาพบ้านเรือนของกลุ่มตัวอย่าง สภาพแวดล้อม วิธีการรักษา การประกอบยา วิธีการรักษาโรค วิธีการเจียดยาของผู้ขายสมุนไพร สังเกตการซื้อ-ขายสมุนไพร เป็นต้น แล้วจดบันทึกในแบบสังเกต

2.2 แบบการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ประกอบด้วยความสำคัญของสมุนไพร ประเภทของสมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร การใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรค การปรุงสมุนไพรซึ่งประกอบด้วย แหล่งวัตถุดิบสมุนไพร การคัดเลือกและการเก็บสมุนไพรมาปรุงยา เครื่องมืออุปกรณ์ในการปรุงยา วิธีการใช้สมุนไพร โรคที่เป็นกันมาก อาชีพ และภูมิลำเนาของผู้ใช้สมุนไพร ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การสืบทอดองค์ความรู้ ความเปลี่ยนแปลงในวิธีการรักษาจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากแบบเก่า แบบใหม่ แบบผสมผสานระหว่างแบบเก่าและแบบใหม่ หรือว่า

แบบเก่ายังคงอยู่ ข้อมูลของกลุ่มผู้ชายสมุนไพร ได้แก่ วิธีการเจียดยา ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ชายสมุนไพรด้วยกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเกี่ยวดองเป็นมิตรที่ดีต่อกัน แหล่งสมุนไพรที่นำมาขาย ชนิดของสมุนไพรที่ได้จากท้องถิ่น ข้อมูลจากแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านผู้รักษาโรค เช่น วิธีการรักษา การปรุงยา แหล่งสมุนไพร แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรคจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลของผู้ให้บริการ เช่น ความนิยมในการใช้สมุนไพรรักษาโรค แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (analytic induction) เป็นวิธีตีความสร้างข้อมูลสรุปจากกรณีหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น วิธีการรักษาโรค การปรุงยา สภาพสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง และนำเสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษกับคนรุ่นหลังของชุมชนในด้านการใช้สมุนไพรรักษาโรคในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชได้
2. ผลการวิจัยทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องของการรักษาโรคด้วยสมุนไพรจากแบบเก่ามาสู่แบบใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำข้อมูลไปพัฒนาการใช้สมุนไพรรักษาโรคในปัจจุบันได้
3. ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเผยแพร่ประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในสังคมท้องถิ่นอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้
4. ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในท้องถิ่นอื่นต่อไปได้